

АРХЕОЛОГІЯ

УДК [930.85:902]:94-054.7(100)«03/06»
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5984.2025/1.39>

Озимчук О.Б.

Рівненський державний гуманітарний університет

Візітві Ю.М.

Рівненський державний гуманітарний університет

Коцюбайло В.П.

КЗ «Рівненський обласний краєзнавчий музей»

ФІБУЛИ ВЕЛЬБАРСЬКОЇ АРХЕОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК МАРКЕР МІГРАЦІЇ ГОТІВ ПЕРІОДУ ВЕЛИКОГО ПЕРЕСЕЛЕННЯ НАРОДІВ

У даній статті здійснено спробу вивчення проблеми з'ясування ролі фібул вельбарської археологічної культури у процесі реконструкції та маркування шляхів міграції готських племінних союзів періоду Великого переселення народів. Метою дослідження є аналіз та представлення широкій громадськості колекції вельбарських фібул, що перебуває на зберіганні в КЗ «Рівненський обласний краєзнавчий музей» РОР, та вивчення їх з точки зору маркерів міграційних процесів. Теоретико-методологічні основи дослідження окреслені загально-науковими методами формальної логіки, аналізу, синтезу, типологізації та класифікації. Актуальність дослідження полягає у необхідності поєднання аналізу археологічних знахідок як міграційних маркерів із оцінкою писемних та іконографічних джерел. Під час міграцій відбувається переміщення не лише груп населення, але й створення ними культури, відтак, кожен окремий археологічний артефакт, як типовий продукт діяльності певної групи людей або цілого етносу, вказує на конкретні території їх перебування та зміну просторів розселення виробників і носіїв характерних пам'яток. Зважаючи на це, своєрідним маркером міграції готів можуть слугувати фібули вельбарської археологічної культури, що були функціональною частиною чоловічого і жіночого одягу та підкреслювали соціальний статус у суспільстві германців раннього середньовіччя. На території України вельбарська археологічна культура локалізована між річками Західний Буг, Случ і Тетерев (сучасні Волинська, Рівненська, Житомирська області). Хронологічні межі перебування готів на цих землях датовані I – початком V століть. Констатуючи факт поширення арбалетоподібних фібул двочленної конструкції підв'язного типу характерних для вельбарської археологічної культури на значних європейських просторах (Польща, Україна, Італія, Франція, Іспанія тощо) слід припустити, що подібні деталі традиційного одягу можуть бути надійним маркером позначення шляхів міграції готів в період Великого переселення народів раннього середньовіччя.

Ключові слова: вельбарська археологічна культура, маркер, міграції, готи, Велике переселення народів, фібула.

Постановка проблеми. Період Великого переселення народів у III–VII століттях ознаменував завершення доби Античності та початок Середньовіччя. Міграції супроводжувалися політичними, економічними, культурними та релігійними трансформаціями, не остання роль у цих процесах належала племінному союзу готів. Маршрут пере-

міщення готів та їх союзників протягом II–V століть можна реконструювати завдяки писемним римським та грецьким джерелам цього періоду та прочитанню іконографії пізнього античного часу. Дана джерельна база є врешті-решт ненадійною та претензійною, оскільки створена тогочасними ворогами готів. Відтак, саме археологічним

пам'яткам та знахідкам належить ключова роль у відтворенні/реконструкції історичної дійсності, точної локалізації готів від Скандинавії до Атлантичного узбережжя західної Європи.

Українська дослідниця О. Михайлова трактує поняття міграції як територіальні переміщення груп населення і створення ними характерної культури [10, с. 64]. Таким чином, кожен окремих археологічний артефакт, як продукт діяльності певної групи людей/етносу, вказує на конкретні території перебування та зміну районів розселення їх носіїв та виробників. Це дає можливість простежити міграцію та культурний розвиток готського союзу в просторі та часі.

З метою достовірної реконструкції шляхів переміщення готів, важливо розрізняти археологічні риси окремих знахідок, які протягом часу як еволюціонували у внутрішньому культурному середовищі, так і піддавалися зовнішнім впливам. Подібними речовими маркерами можуть слугувати предмети масового і регулярного вжитку, наприклад, елементи одягу та прикраси. Писемні, іконографічні та археологічні джерела свідчать про стійку незмінність характерного одягу готів навіть під час часткової романізації на землях підкорених Західною Римською імперією. Вірогідно, дотримання такого дрес-коду було відображенням прагнення готів до збереження/демонстрації своєї ідентичності/різності. Фасон одягу готів досить проблематично реконструювати за доволі спрощеною схематичною пізньоантичною іконографією. Відповідно, ключову роль у процесі аналізу перебувають на себе металеві предмети фіксації елементів готського традиційного костюму – фібули (з лат. *fibula* – «скобка»). Звідси випливає очевидна цінність колекції фібул вельбарської культури, яка перебуває на збереженні у Рівненському обласному краєзнавчому музеї та виступає актуальним джерелом вивчення/дослідження готських міграцій Україною.

Важливим моментом формування міграційного маркеру є той факт, що металічні застібки-фібули були функціональною частиною як чоловічого, так і жіночого готського костюму. Також вони підкреслювали статусну роль у суспільстві давніх германців майже до кінця раннього середньовіччя [1, с. 170]. Протягом всього часу переміщення європейськими землями у II–V століттях готи виготовляли і використовували однотипні фібули із невеликими модифікаціями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню вельбарської археологічної культури у різні роки увагу присвячували знані укра-

їнські археологи М. Кучинко, Г. Охріменко, О. Златогорський, Я. Онишук, Н. Скляренко, С. Локайчук, О. Панікарський, Я. Володарець-Урбанович, Б. Магомєдов, О. Петрауская [9; 13–14], Д. Козак, Б. Прищепа, В. Шкоропад [5–8], О. Озимчук [12]; дослідженням міграційних потоків та міграцій як феномену через призму археології займається О. Михайлова [10]; археології Центральної і Східної Європи пізньоримського часу та епохи Великого переселення народів свої дослідження присвячують Л. Вакуленко [2], Є. Гороховський, О. Гопкало [3], К. Мизгін [11], Р. Рейда [15], Ф. Андрощук [1]; безпосередньо проблемою вивчення готського костюма займаються М. Казанський [4] та В. Хардаєв [36].

Постановка завдання. Метою статті є необхідність опрацювання та представлення широкий громадськості такого речового маркеру міграційних процесів готів як вельбарські фібули. Реконструкція міграцій археологією – дуже складний і необхідний процес. Археологічні критерії міграцій хиткі, а маркери – нестійкі та різноманітні. Відповідно аналіз колекції фібул вельбарської археологічної культури, яка зберігається в Рівненському обласному краєзнавчому музеї, дозволить підтвердити факти точних шляхів міграцій та реконструювати/маркувати міграційні маршрути готів територією України.

Виклад основного матеріалу. Результатом просування готів на південний захід стало зіткнення інтересів з Римською імперією та античними містами-державами Надчорномор'я і Криму, що в II–III століттях набули статусу римських федератів (союзників) [12, с. 340]. Римські гарнізони дислокувалися в Ольвії, Тірі, Херсонесі, містах-фортецях гірського Криму вже на початку III століття [15, с. 260]. Ймовірно, що гарнізони забезпечували оборону союзників, а не здійснювали окупацію. Оборона союзників була спрямована проти військового натиску готів. Археологічний матеріал підтверджує «воєнну» і «мирну» стадії контактів між ними та планомірне переселення готів у згадані регіони, включно з обома берегами Керченської протоки.

Масове переселення носіїв вельбарської та черняхівської культури в межі Римської імперії та подальше розселення в Західній Європі було, в тому числі, і результатом їхнього розгрому східними кочівниками гунами. У 376 році вестготи і частина остготів покинули територію України, перебралися через Дунайський лімес і поселилися в межах Римської імперії як федерати. Частина

остготів визнала владу гунів і в якості їхніх союзників залишилася на території України.

Писемні джерела дають можливість поетапно прослідкувати напрямки переселення обох готських народів з території України на Балкани, в Італію, Галлію та Іспанію. Проте вони не дозволяють відтворити точний шлях міграцій готів. Цьому можуть посприяти археологічні маркери, наприклад, вельбарські фібули.

Війни з готами в III столітті та міграція вестготського союзу на Балкани відображена в римській іконографії, завдяки якій ми можемо відтворити зовнішній вигляд гота/готки, реконструювати одяг та прикраси. Виходячи з іконографічних джерел, можемо говорити про те, що дрібні та доволі схематичні орнаментальні деталі одягу, особливо на правому плечі, можуть бути зображенням фібул. Однак слід зазначити, що подібні елементи можуть також бути традиційними для готського одягу нашивними прикрасами-аплікаціями – парагаудами [3, с. 241].

На користь металевих прикрас свідчать археологічні знахідки різних років у різних частинах Європи. Так, під час археологічних досліджень могильника Сен-Шерон на околицях м. Шартр (Франція) у 1989–1990 роках французькими науковцями було виявлене дитяче поховання. Серед знахідок на особливу увагу заслуговують дві арбалетоподібні, двочленні фібули з підв'язною ніжкою, що належать до групи 16/4, серія III за типологією А.Амброза [4, с. 39]. Подібного типу застібки виявлені на всьому шляху міграції готів: в Скандинавії, на території Польщі та України, на Балканському, Апеннінському, Піренейському півостровах і в Галлії (Франції). Ідентичні згаданим фібули у достатній кількості представлені на археологічних пам'ятках вельбарської та черняхівської культури, особливо в українських землях між Західним Бугом та Дністром – територіях заселених вестготами у II–IV століттях. Археологічні знахідки також можна віднести до культури германського народу тайфалів, який на цих просторах ймовірно був асимільований готами, увійшов до складу вестготської спільноти та брав участь в переселенні в кінці IV – на початку V століть у Галлію [2, с. 223–224].

Арбалетні фібули з ромбічною підв'язною ніжкою, подібні сен-шеронським, виявлені на найбільшому західноготському поселенні вельбарської культури II–IV століть в урочищі Шанків Яр поблизу с. Хрінники Дубенського району [21, 32, 33], у районах готського розселення в Південно-Західному Криму [36, с. 88], на просторах між

Кримом і гирлом Дунаю, на Балканах, у Північній Італії.

Свого часу італійські археологи зафіксували фібули, характерні для вельбарської та черняхівської культури, в трьох похованнях у долині р. По поблизу м. Мантуя в некрополі Сакка ді Гойто (Італія). Іспанські науковці зафіксували готські застібки подібного типу у вестготському поселенні Дуратон в історичній області Стара Кастилія (Іспанія) [4, с. 45]. Тобто фібули згаданого дизайну зустрічаються на всьому шляху переміщення готів від районів формування вельбарської та черняхівської культури до середземноморських регіонів утворення ранньофеодальних держав – Вестготського та Остготського королівств.

Свідченнями початкового етапу міграції готів із Скандинавії у Східну Європу є пам'ятки вельбарської археологічної культури. На території України вона локалізована між річками Західний Буг, Случ і Тетерев (сучасні Волинська, Рівненська, Житомирська області). Хронологічні межі перебування готів на цих землях датовані I – початком V століть. Розселення готів на схід України на початку III століття призвело до набуття ними деяких нових культурних рис, що сформувало родинну вельбарській культурі – черняхівську.

Слід наголосити, що рух германців територіями Східної Європи не мав кочового характеру. Ймовірною причиною виходу із Скандинавії такої чисельної групи стало перенаселення та відсутність земель придатних для обробки. Відтак, переселенці осідали на нових територіях у якості землеробів та скотарів. Отже, рух готів на схід України став розселенням, а не переселенням усього масиву готського племінного союзу. Значна частина германців продовжувала проживати на раніше зайнятих землях. Готські археологічні пам'ятки II–V століть на північному заході України продовжували зберігати характерні риси скандинавських традицій вельбарської спільноти.

Сучасні наукові дослідження свідчать про продовження міграційних процесів із Північної Європи на територію України протягом II–V століть, які проходили північно-західною Україною, де місцеве населення й надалі зберігало вельбарські риси. Територіальна локалізація на Волині та відмінності з хронологічно синхронними вельбарськими пам'ятками на території Польщі призвели до появи у сучасному науковому обігу терміну «волинська група вельбарської культури» [9, с. 9]. Можна констатувати, що контакти (торгівля і війни) вельбарців Волині з Римською імперією суттєво вплинули на формування від-

мінностей вельбарських пам'яток України та Польщі.

Загалом, на даний час на території Волині виявлено 450 вельбарських і черняхівських пам'яток, найбільше на Рівненщині – 182 об'єкти, на теренах Волинської області – 107, Житомирської – 161 [9, с. 9]. У Рівненській та Волинській областях переважають вельбарські пам'ятки, які маркують територіальну зону початкової осілости готів, перед поступовим просуванням на схід України та на південь до кордонів Римської імперії. Така концентрація поселень давніх германців може свідчити про факт існування на цих землях центрів, які могли впливати на політичне, культурне та релігійне життя готського союзу в II–IV століттях.

Під час науково-дослідної роботи Волинської археологічної експедиції Інституту археології НАН України під керівництвом Д. Козака у 1992–2014 роках на території Рівненської та Волинської областей було виявлено значну кількість вельбарських поселень. Найкраще дослідженим є поселення готів в урочищі Шанків Яр поблизу с. Хрінники Дубенського району на березі однойменного водосховища. Поселення існувало ще з IV тис. до н.е., проте пік заселеності припав на II–IV століття – період готської присутності. Наявність типових скандинавських артефактів (деякі з рунічними написами) [14, с. 164], вказує на етнічне походження населення вельбарської культури та на постійні контакти з батьківщиною. Основний фонд вельбарських речових знахідок перебуває на збереженні в Рівненському обласному краєзнавчому музеї. Серед них є декілька десятків фібул, вивчення яких лягло в основу нашого дослідження.

Більшість готських вельбарських фібул представлені двома типами: гакоподібні підв'язні з розширеною ніжкою (підгрупа 4 за А. Амброзом) і арбалетоподібні фібули. Подібні застібки були деталями чоловічого і жіночого одягу давніх германців та виготовлялись із різних металів. Під час дослідження вельбарського поселення Хрінники 1 (Шанків Яр) у 1993–2002 роках в культурному шарі, житлах та поряд з ними було виявлено низку залізних, бронзових та срібних застібок. На поселенні в одній із будівель була виявлена залізна фібула довжиною – 5,5 см, яка належить до підв'язних застібок з розширеною ніжкою (підгрупа 4 за А. Амброзом) [17]. Вона датована IV століттям і є характерною для черняхівської культури. На тому ж об'єкті віднайдені фрагменти ще однієї фібули, що також належить до черняхівської культури. Це Т-подібна застібка з кнопкою

на голівці 17-ї групи, підгрупи I за А. Амброзом. В європейській археології такі фібули отримали назву «Bugelknopffibeln» (з нім. «застібка з бантом») або «воїнські фібули» [7, с. 106]. Вони позиціонуються як статусні речі, що належали вищому військовому стану стародавніх германців раннього середньовіччя. Подібні знахідки виявлені на всіх територіях міграції і розселення готського союзу в II–VI століттях.

Разом з тим під час розкопок 1993–2002 років на вельбарському поселенні Хрінники 1 (Шанків Яр) були виявлені фібули, що мали характерні риси для цієї археологічної культури на теренах України в II–IV століттях. Це гакоподібна застібка з гладкою наполовину округлою спинкою (варіант А-2 за Є. Гороховським) [16] (фото 1).

Фібула гакоподібної форми з ромбоподібною спинкою та виразними гранями спинки [17] (фото 2).

Фото 1. Фібула, вельбарське поселення, урочище Шанків Яр с. Хрінники Дубенського району. РОКМ. КН № 23416/1//ПІ АК 3882

Фото 2. Фібула, вельбарське поселення, урочище Шанків Яр с. Хрінники Дубенського району. РОКМ. КН № 23416/3//ПІ АК 3883

Гакоподібна фібула з розширеною ніжкою, що належить до підгрупи 4 підв'язних застібок за А. Амброзом [17] та подібна до неї фібула з гладкою ромбоподібною у перерізі спинкою [18] (фото 3).

У тому ж культурному шарі було виявлено три залізні прогнуті двочленні фібули, що належать до групи 16, серії 2 за А. Амброзом. Всі три залізні застібки за шириною і формою перетину спинки входять до групи 17 за класифікацією Є. Гороховського. Знахідки цієї групи об'єднує відсутність гранованих площадок на корпусі. Схема відносної хронології Є. Гороховського дала можливість точнішого датування виявленої фібули з округлою гладкою спинкою – близько 230–270 рр. Її довжина – 4,5 см, ширина спинки – 3 см, згадана фібула належить до варіанту А-2 за класифікацією Є. Гороховського.

До подібного типу германських прикрас можна віднести виявлені в тому ж культурному шарі фібули з ромбоподібними у перерізі спинками: застібка довжиною – 5 см, шириною спинки – 5 см, з виразними гранями на спинці, варіант Б-1 за Є. Гороховським; фібула із стертими гранями на ромбоподібній гладкій спинці, довжиною – 5,5 см із шириною спинки – 5 см [7, с. 105–106]. Науковий аналіз свідчить, що більшість готських фібул мають поширення не тільки у вельбарському, але й у черняхівському ареалі археологічної культури.

Протягом роботи Волинської експедиції на чолі з Д. Козаком у 2003–2014 роках на вельбарському поселенні Хрінники 1 (Шанків Яр) було значно поповнено колекцію фібул. Найбільша концентрація застібок була зосереджена в житлах, навколо будівлі млина та помешкання ремісника-косторіза. Залізні, бронзові та срібні застібки характерні для вельбарської культури мають підв'язну структуру та колінчасту і арбалетоподібну форму дужок.

Фото 3. Фібула, вельбарське поселення, урочище Шанків Яр с. Хрінники Дубенського району. РОКМ. КН № 23416/3/ІІ АК 3884

Ці невеликі – 3–6 см фібули мають характерний приймач сформований із загнутої до верху розчленованої ніжки, кінець якої заплітався навколо основи дужки. За класифікацією А. Амброза такі фібули належать до середньоевропейської серії прогнутих двочленних варіантів групи 6, підгрупи 2, типів 161–162.

Деталізований аналіз таких знахідок дає можливість здійснити класифікація Є. Гороховського, який розділив подібні фібули на дві серії за шириною дужки спинки та формою її перерізу (варіант А і варіант Б) [6, с. 125–126]. Прикладом може слугувати арбалетоподібна фібула III–IV століть, що складається з двох частин: стержня з намотаною дріткою пружиною, яка закінчувалася загостреною частиною (голка втрачена) [20] і повністю збережена двочленна, щиткова фібула III–V століть [21].

Притаманною ознакою арбалетоподібних фібул виявлених на вельбарському поселенні Хрінники 1 (Шанків Яр) є специфічна конструкція кріплення. Основу пружини таких застібок формує стержень, всаджений в отвір на розклепаному кінці голівки. На стержень фібули намотувався залізний або бронзовий дріт, загострена кромка якого фіксувалася у приймачі. Найбільш вразливою частиною такого виробу була голка і приймач, тому у певних знахідках вони пошкоджені або втрачені. Наприклад, у вельбарських житлах археологами були виявлені арбалетоподібна фібула III–VI століть із втраченою голкою [22] та підв'язна фібула II–IV століть із сегментною у перетині рамкою без голки [23]. Подібні пошкодження є і в інших вельбарських застібках із поселення Хрінники 1 (Шанків Яр): у підв'язної арбалетоподібної фібули з високим тримачем втрачений пружинний механізм і голка [26]; у підв'язної арбалетоподібної фібули II–IV століття з тримачем – зламана голка [28]; у подібної арбалетоподібної застібки пошкоджений низький тримач [29]; у підв'язної фібули арбалетоподібної форми з низьким тримачем, втрачені голка і пружинний механізм [31].

За класифікацією Є. Гороховського, виявлені археологами фібули відносяться до варіанту А (переріз спинки округлий, ширина спинки 3–4 мм) і варіанту Б (ділиться у свою чергу на три варіанти за шириною спинки фібули та формою перерізу спинки фібули). Фібули Б-1: напівкругла, ромбоподібна або трикутна у перерізі спинка 3–4 мм. Фібули Б-2: середні та широкі спинки з чітко виділеними площадками та гранями, ширина спинок фібул 4–5 мм.

Класифікації А. Амброза та Є. Гороховського дають можливість точнішого датування фібул, часу їх виготовлення і використання. Більшість вельбарських фібул знайдених на поселенні Хрінники 1 (Шанків Яр) були поширені в II–VI століттях по всьому ареалу міграції готів та інших германських народів: від Балтики до Чорного моря та від України до Галлії.

З основної маси фібул можна виокремити групу статусних застібок. Наприклад, знайдена археологами в житлі 85 арбалетоподібна застібка двочленної конструкції підв'язного типу, виготовлена з бронзового листа та бронзового дроту [32]. Довжина фібули – 5,5 см, ширина спинки біля пружини – 1 см, біля ніжки спинка звужується до – 0,7 см, ширина ніжки – 0,4 см. Арбалетоподібна спинка розширюється до пружини, ніжка звужена. У точці переходу спинки в ніжку розміщена площадка з двома поперечними жолобками. Спинка фібули прикрашена дрібною насічкою. Отвір в кінці голівки фібули фіксує штатив і пружинний механізм. Археолог Д. Козак, виходячи з поєднання ознак різних типів фібул, припустив місцеве походження знахідки [6, с. 126]. Дана застібка має двочленну конструкцію, хоча форма спинки звужується до ніжки і спосіб підв'язки приводить до подібності зі середньоевропейською серією одночленних прогнутих підв'язних фібул за класифікацією А. Амброза.

Статусною, з приналежністю воїну вищого рангу, могла бути і фібула виявлена у житлі 86 у Хрінниках 1 (Шанків Яр). Це лита бронзова фібула (довжина – 4 см, довжина приймача – 1 см, ширина – 3 см) з характерним високим приймачем [33]. Спинка цієї вельбарської застібки ледь помітно розширена до пружини і слабо вигнута. На переході ніжки у спинку, на кінці ніжки та в основі приймача зафіксовані рубчасті кільця. Голівка фібули прикрашена кнопкою у формі гриба. Знахідка належить до групи VII за класифікацією О. Алмгрена (дwochленні арбалетні фібули з високим приймачем). Проте за класифікацією українських археологів Є. Гороховського та О. Гопкала вельбарська фібула з житла 86 належить до серії А і відповідно відноситься до групи пам'яток чие походження та використання не виходить за межі III століття. Територія поширення подібних фібул простягається від Західного Бугу до Дністра [6, с. 126]. Такі археологічні знахідки є маркерами-вказівниками південно-західного шляху просування готів в II–IV століттях у напрямку Надчорномор'я і Криму та до римського укріпленого кордону-лімесу на Дунаї.

Водночас інші досліджені райони Волині надають достатню кількість матеріальної джерельної інформації, яка свідчить про існування на її території початкового осередку просування готів на південний захід. Виявлені в західних районах волинських земель фібули з Ласківського (с. Ласки поблизу м. Володимир) та Качинського (с. Качино поблизу м. Камінь-Каширський) археологічних скарбів мають аналогії з германськими застібками кінця IV століття знайденими в Паннонії (історична область на заході сучасної Угорщини) та в Нормандії (історична область на північному заході сучасної Франції). А виявлені на північному заході України в Качино типові жіночі германські двочленні прикраси-фібули ідентичні присутнім на готських археологічних пам'ятках V–VI століть на півдні України в Криму, в Італії та Іспанії [8, с. 58]. Отже, ці артефакти є своєрідними точними маркерами міграції готів на південь і захід Європи. Разом з тим, добре прослідковується за археологічним матеріалом, у тому числі за характерними для вельбарської та черняхівської культури підв'язними фібулами [13, с. 189], заселення германцями східних районів України, переселення їх на лівий берег Дніпра.

Висновки. Для виявлення шляхів переселення готів в II–IV століттях на територію України і їх осілости в Західній Європі, поряд з оцінкою писемних та іконографічних джерел, важливо застосовувати аналіз археологічних знахідок. Кожен окремий археологічний артефакт, як типовий продукт діяльності певної групи людей або цілого етносу, вказує на конкретні території їх перебування та зміну просторів розселення виробників і носіїв характерних пам'яток. Зважаючи на це, своєрідним маркером міграції готів можуть слугувати фібули вельбарської археологічної культури, що були функціональною частиною чоловічого і жіночого одягу та підкреслювали соціальний статус у суспільстві германців раннього середньовіччя. Упродовж всього часу міграції готи виготовляли та використовували однотипні фібули з незначними модифікаціями. Таким чином, констатуючи факт поширення арбалетоподібних фібул двочленної конструкції підв'язного типу характерних для вельбарської та черняхівської археологічної культури на значних європейських просторах (Польща, Україна, Італія, Франція, Іспанія тощо) слід припустити, що подібні деталі традиційного одягу можуть бути надійним маркером позначення шляхів міграції готів в період Великого переселення народів раннього середньовіччя.

Список літератури:

1. Андрощук Ф.О. Поховальні пам'ятки епохи вікінгів в світлі нових археологічних досліджень в Данії. *Археологія*. 2001. № 2. С. 169–171.
2. Вакуленко Л.В. Народ тайфалів та археологічна культура. *Ostrogothica. Археологія Центральної та Східної Європи пізньоримського часу та Епохи Великого переселення народів*. Харків : Тимченко, 2009. С. 222–231.
3. Гороховський Є.Л., Гопкало О.В. Варвари на медальйоні Валентиніана I в Сербії. *Ostrogothica. Археологія Центральної та Східної Європи пізньоримського часу та Епохи Великого переселення народів*. Харків : Тимченко, 2009. С. 237–251.
4. Казанський М.М. Фібули східногерманської традиції з могильника Сен-Шерон у Північній Галлії. *Археологія*. 2022. № 1. С. 39–54.
5. Козак Д.Н. Хрінники (Шанків Яр) – пам'ятка давньої історії Волині. Дослідження 2010–2014 рр. Київ : Інститут археології НАН України, 2016. 118 с.
6. Козак Д.Н. Поселення неврів, слов'ян і германців на Стирі. Київ : Інститут археології НАН України, 2012. 264 с.
7. Козак Д., Прищепа Б., Шкоропад В. Давні землероби Волині (пам'ятки археології на Хрінницькому водоймищі). Київ : Інститут археології НАН України, 2004. 235 с.
8. Козак Д.Н. Культурно-історична інтерпретація скарбів Волині рубежу IV–V століть. *Археологія*. 1995. № 4. С. 50–56.
9. Магомедов Б.В., Петраускас О.В. Пам'ятки черняхівської та вельбарської культур Волинської, Житомирської та Рівненської областей. Київ : Інститут археології НАН України, 2024. 168 с.
10. Михайлова О.В. Археологічні ознаки міграційних процесів. *Наукові записки Національного університету Києво-Могилянська академія*. 2013. Том 140. С. 64–70.
11. Мизгін К.В. Знахідки римських монет на Волині: основні категорії та особливості розповсюдження. *Археологія і давня історія України*. 2019. Вип. 1 (30). С. 30–43.
12. Озимчук О.Б. Ранок Середньовіччя. Історія Західної Європи V–XI століть в термінах, іменах та назвах. Рівне : О. Зень, 2019. 383 с.
13. Петраускас О.В. Час появи та деякі особливості розвитку трупопокладень із західною орієнтацією в черняхівській культурі (за даними могильників України). *Ostrogothica. Археологія Центральної і Східної Європи пізньоримського часу та Епохи Великого переселення народів*. Харків : Тимченко, 2009. С. 186–215.
14. Петраускас О.В., Панікарський А.В., Милашевський О.С., Діденко С.В., Сергєєва М.С. Матеріали археологічних досліджень об'єкту з вельбарської культури на поселенні Хрінники 1. *Археологічні дослідження в Україні 2015*. Київ : Стародавній Світ, 2016. С. 160–164.
15. Рейда Р.М. Античні центри Північного Надчорномор'я та «готські війни». *Ostrogothica. Археологія Центральної і Східної Європи пізньоримського часу та Епохи Великого переселення народів*. Харків : Тимченко, 2009. С. 258–263.
16. Рівненський обласний краєзнавчий музей (далі РОКМ). КН № 23416/1//ПІ АК 3882.
17. РОКМ. КН № 23416/3//ПІ АК 3883.
18. РОКМ. КН № 23416/3//ПІ АК 3884.
19. РОКМ. КН № 23416/4//ПІ АК 3885.
20. РОКМ. КН № 24988/1//ПІ АК 4803.
21. РОКМ. КН № 25172/3//ПІ АК 4816.
22. РОКМ. КН № 25172/4//ПІ АК 4817.
23. РОКМ. КН № 25341/10//ПІ АК 4955.
24. РОКМ. КН № 25346/5//ПІ АК 4996.
25. РОКМ. КН № 25346/6//ПІ АК 4997.
26. РОКМ. КН № 25349/19//ПІ АК 5036.
27. РОКМ. КН № 25349/28//ПІ АК 5045.
28. РОКМ. КН № 25349/29//ПІ АК 5046.
29. РОКМ. КН № 25349/43//ПІ АК 5058.
30. РОКМ. КН № 25349/44//ПІ АК 5059.
31. РОКМ. КН № 25349/57//ПІ АК 5071.
32. РОКМ. КН № 25419/16//ПІ АК 5238.
33. РОКМ. КН № 25419/23//ПІ АК 5245.
34. РОКМ. КН № 28017/16//ПІ АК 6058.
35. РОКМ. КН № 28017/17//ПІ АК 6059.
36. Хардаєв В.М. Прикраси готського жіночого костюма VI–VII ст. (невідомі артефакти). *Археологія*. 2016. № 4. С. 87–100.

Ozimchuk O.B., Vizitiv Yu.M., Kotsyubaylo V.P. FIBULAES-CLOSURES OF THE VELBAR ARCHAEOLOGICAL CULTURE AS A MARKER GOTH'S MIGRATION PERIOD

This article attempts to study the problem of clarifying the role of fibulaes of the Velbar archaeological culture in the process of reconstructing and marking the migration routes of the Gothic tribal unions of the Great Migration period. The aim of the study is to analyse and present to the general public the collection of Velbar fibulaes kept at the Rivne Regional Museum of Local Lore, and to study them from the point of view of markers of migration processes. The theoretical and methodological foundations of the study are outlined by the general scientific methods of formal logic, analysis, synthesis, typology and classification. The relevance of the study lies in the need to combine the analysis of archaeological finds as migration markers with the assessment of written and iconographic sources. During migrations, not only population groups move, but also the creation of culture by them, therefore, each individual archaeological artefact, as a typical product of the activities of a certain group of people or an entire ethnic group, indicates the specific territories of their stay and the change in the settlement areas of producers and bearers of characteristic monuments. In view of this, the fibulae of the Velbar archaeological culture, which were a functional part of men's and women's clothing and emphasised social status in the society of the early medieval Germans, can serve as a kind of marker of Gothic migration. On the territory of Ukraine, the Velbar archaeological culture is localised between the rivers Western Bug, Sluch and Teterev (modern Volyn, Rivne, Zhytomyr regions). The chronological boundaries of the Goths' stay in these lands date back to the first – early fifth centuries. Stating the fact of the spread of cross-bow-like fibulae of a two-member garter-type construction characteristic of the Velbar archaeological culture in large European areas (Poland, Ukraine, Italy, France, Spain, etc.), it should be assumed that such details of traditional clothing can be a reliable marker of the Gothic migration routes during the Great Migration of Peoples of the early Middle Ages.

Key words: *Welsh archaeological culture, migration marker, Goths, Great Migration, fibula.*